Personnamn på västgötska runmonument 3. Runföljden kik på Stora Dala-stenen (Vg 85)

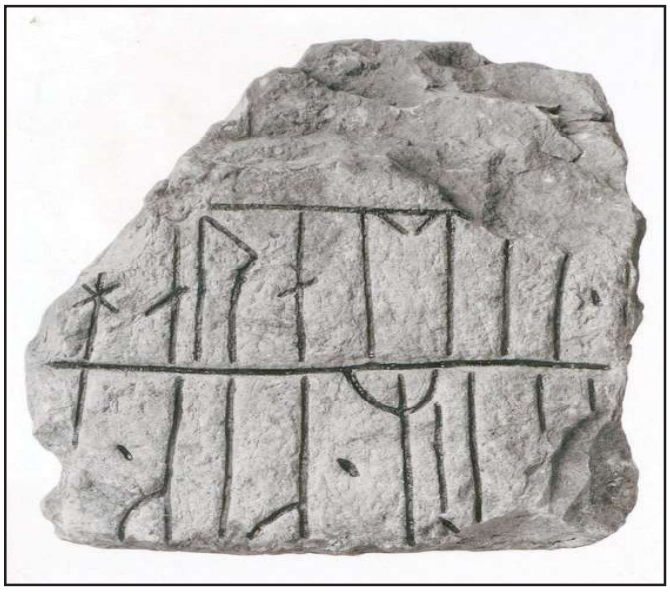

Stora Dala-stenen (Vg 85). Foto: Riksantikvarieämbetet.

Västergötland må kunna skryta med en del riktigt pampiga runstenar. Bland dem utmärker sig inte minst monumentet på Levene kyrkogård (Vg 117) som är 4,5 meter högt, resligast av alla faktiskt. Men till denna storslagna skara sällar sig knappast Stora Dala-stenen som inte ens i oskadat skick kan ha varit särskilt ståtlig. Numera återstår bara en liten bit på 35 x 40 cm (se fig.). När detta fragment hittades 1938 var det dessutom Dala sockens första autentiska runfynd.

Det som återstår av ristningen tyder på att runstenen har varit ganska smal, att texten börjar i ett band och avslutas i ett intilliggande. Det är en ovanlig uppläggning men återfinns på Ströstenen (Vg 47). Inskriften Vg 85 lyder enligt Elisabeth Svärdström i Västergötlands runinskrifter (s. 142):

... haralt(r) · -... ---iʀ · kik · -...
"... Harald ... efter **kik** ..."

Man kunde kanske tycka att inte ens den mest passionerade runstensälskare skulle bli till sig i trasorna över dessa sorgliga rester av vad som en gång var ett minnesmonument. Mansnamnet *Harald* i all ära, men sedan finns det väl inte mycket att bli glad för? Nu råkar det inte finnas någon enda äkta runinskrift som inte på något sätt bidrar till vår kännedom om forntiden. Här handlar det ju om en originaltext från vikingatiden! Svärdström har också gjort sitt bästa för att komma tillrätta med **kik** även om hon till sist ger upp. Hon skriver (s. 143):

> Inskriftens andra namn, 14–16 **kik,** erbjuder vissa tolkningssvårigheter. Något direkt mot runföljden svarande namn känner man icke. Närmast svarar den dock mot de av Lind upptagna västnordiska binamnen *Keikr* (av adj. *Keikr* 'bakåtböjd') och *Kengr* (av appellativet *kengr* 'bukt, krök, krampa') samt *Gengr* (av adj. *gengr* 'i stånd att gå, gångbar'). Samtliga namn äro redan som binamn mycket fåtaligt belagda; som självständiga dopnamn kunna de icke påvisas. Vanligare än dessa binamn och känt som självständigt dopnamn är *Kvígr.* Runorna skulle också möjligen kunna åsyfta det från andra runinskrifter kända namnet *Kvik*ʀ (Sö 220, U 174, ev. även Sö 222 och DR 106). Båda dessa sistnämnda förslag förutsätta, att ristaren utelämnat en **u**-runa mellan 14 **k** och 15 **i.**

Att laborera med felristning som för de två senaste namnförslagen är dock att fuska lite. De två första förslagen är bättre eftersom såväl *ei* som *e* kan skrivas med bara en **i**-runa; ett *n* behövde inte heller skrivas ut framför *g* och *k* i runskrift. Bäst vore ändå att läsa som det står, om det går.

Sedan Stora Dala-fragmentet publicerades i Västergötlands runinskrifter har det i stort sett negligerats. Undantaget utgörs av en uppsats av Patrik Larsson. Han har uppmärksammat att det finns en man vid namn *Gregorius Kíkr* som dog 1221. Hans smek- eller öknamn har tolkats som att det hör ihop med verbet *kika* 'häftigt draga efter andan, flåsa, flämta' (som i *kikhosta*). Även en anslutning till det *keikr* som Svärdström nämner har diskuterats.

Ett bättre alternativ som också har nämnts av forskarna är det färöiska ordet *kikur* 'boj av uppblåst fårskinn'. (Vi råkar ha ett par uppblåsta grindvalsmagar i vårt institutionsbibliotek, så jag vet hur sådana bojar se ut. Vi fick dem som gåva i samband med en exkursion till Färöarna 1983.) Larsson har också lyft fram en fjortonhundratalspräst vid namn *Bartholomeus Kik*. Han kom från Bohuslän, ett landskap med västnordiska språkdrag, liksom Västergötland.

Patrik Larsson (s. 34) kan visa att ett runvästgötskt *Kik*ʀ ansluter ytterst väl till en stor grupp namn med betydelsen 'klump, knöl, bula, rundad form' och liknande, som Skräddargårdsstenens (Vg 161) *Bolli*. I en annan uppsats om namnet *Kuss* 'puckel' har han också samlat ett stort material. Den döde på Stora Dala-stenen kallades alltså *Kik*ʀ 'uppblåst mage'. Stackars honom!

Litteratur

Larsson, Patrik, 2000: Ett problematiskt personnamn. Till tolkningen av runföljden **kus** i tre uppländska inskrifter. I: Studia anthroponymica Scandinavica 18, s. 5–23.

— 2002: Det fornvästnordiska personbinamnet *Kíkr*. I: Scripta Islandica 53, s. 29–38.

Västergötlands runinskrifter. Utg. av Hugo Jungner och Elisabeth Svärdström. 1940–1970. Stockholm. (Sveriges runinskrifter 5.) S. 142–43.

Henrik Williams

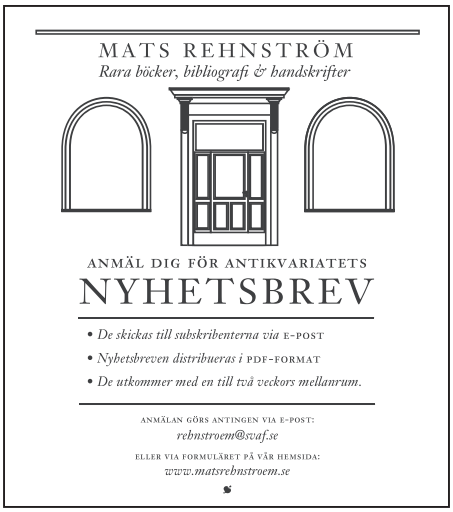

Föreningen för
Västgötalitteratur

Meddelande | År 2024 | NR 2 | 2024-06-20

Finns det socknar i himmelen?

Västra Tunhems prästgård

Frågan ställdes 1952 i en dikt av psalmförfattaren Britt G. Hallqvist. Då pågick för fullt sammanslagningen till storkommuner och för Hallqvist var frågan viktig: När de gamla kommunerna uppgått i storkommuner, finns fortfarande de små församlingarnas namn kvar. När denna tid är förbi, hur blir det då?

Dikten kommenteras i detta *Meddelande* av föreningens Hedersledamot, professor em. i nordiska språk, särskilt namnforskning, Svante Strandberg, Uppsala.

Sammanslagningarna var ett stort bekymmer och orosmoment för de små enheterna som såg sin identitet gå förlorad. En socken är inte bara en juridisk/ekonomisk enhet utan en plats med en historia som går långt tillbaka i tiden. Ortnamnsforskningen har mycket att säga kring detta och vad ett sockennamn kan betyda just på den enskilda platsen.

Ett synligt resultat av sammanslagningen blev intresset och aktiviteten som följde kring dokumentation av den egna socknen. Så tillkom alla de sockenböcker som har sin upprinnelse i sockensammanslagningar.

Västergötland har en rik flora av sockenböcker. Antalet ökas för varje år. Innehållet idag är lite annorlunda i jämförelse med de som kom på 1950-talet. Då dokumenterades socknarna utifrån ett bestämt mönster; socknens läge, historia, handel, kommunikationer, kyrka och prästerskap, samt händelser som påverkat socknen, är sådant som beskrivs. Somliga är tryckta i 5-600 exemplar, andra i betydlig mindre upplaga. Riktigt sällsynta sockenböcker är de om Öttum och Edsvära, båda tryckta 1958 och i några hundra exemplar. Även Fyrunga (1959), trycktes i en liten upplaga.

Självfallet är arbetet med beskrivning av socknar äldre än från 1950- och 60-talet. Den första topografiska beskrivningen kom 1699 och författad av Bengt Österplan från Österplana där han beskriver sin hemsocken. Därefter kom ytterligare 22 topografiska beskrivningar och avhandlingar över orter i Västergötland fram till 1806. Den första stadsbeskrivningen är om Borås från 1719 och den första egentliga sockenboken, förutom de tidiga dissertationerna, var Åsled och Hångsdala. Dessa utgavs 1811-1812.

De sockenböcker som idag ser dagens ljus kan därmed sägas stå i en lång tradition av litteratur som berättar om hembygden.